

Euskara auzitegian

Euskaltzelean artean ikaragarriko zalaparta sortu zuen hil honen 14an Euskal Herria Euskarak erakundeak sei nafar gazte Iruñako auzitegian deklarazioak euskaraz egin nahi zituztelako epaiak izango zirela jakiteaz. Azken orduan, zigor arauetariaren kodigean hortarako betarik ez zuelako erretiratu izan zen. Ba, eskerrak harri, bestela euskaraz bera auzitegia eramatea bezalakoak zen eta demokratizaziora goazen garai honetan lotsugarri ez ezik injustizia handia gertatuko zen, zer eta "Lingua Navarrorum" epaitu ONU-k 1948an agertu zuen Gizazuzenbidetaren ondorean.

Egia esan, tranzizio garaiko krisi handi batean gaude eta gure gizartearen ez daude animoz hain bare. Honen ondorioa izan dela iduritzen zaigu, txarragorri pentsatzea nahi ez dugunok. Dena dela, deklaraziozko epai bat bederen izan zen eta euskaraz gainera. Egunkariak, juzganduen deklarazioak euskaraz egitez, inoiz gerta ez den arazoa bezala agertu dute, baina Nafarroan hain zuzen, euskaraz epaitzea ezta gauza berria. Epaitu alde txarretik eraman bazen, orduan, ez set gazteak, baizik euskaraz bera hizkuntza bezala epaitzea izango zen eta hau bai zela Nafarroako historian egundago gertatu ez zena. Jakina, diktadura denboran gertatu da holakorik, gizona zuzentasunaren eskubiderik tipienaren jabe ez zenez.

Gizonen oroitzapenean inoiz ahaztu ez dadin, ongi deritzat Nafarroako historian berriak auzitegien euskaraz izan duen begira zenez zenbait adierazpen azaltzea, zeren hauen berri jakin izan baluie euskaldun gazte horien salatzaileek ez ziren aurtuko arazo hori auzitegiara eramatea.

Nafarroa Gaztelako erregeen menpekotatik ondorean, Iruñako Kapituluak, 1530. urtean, Karlos Enpe-

redoreari apezpiku euskalduna (edo euskaraz zekiena) jartzeko eskaria egin zion.

Bestalde, Nafarroaren seigurren merindatea, Nafarroa beheera, berezirik gelditu bazen ere, pundo horietan antzerako jokoerak hartzen zituen eta 1620. urtean, batzar ordezkariak Biarnokoin bateraturik jartzea ez zuten oniztatzen, hizkuntza desberdinak zituztelako; eta, Pabeko (Pau) Korteen denboran (1624-1789) Nafar Parlamenturako jarri ziren arauetan euskaraz zekiten juezak, notarioak eta gainerako letratuak euskaraz ziren. Beraz, era hontako tratamendua izan zuen euskarak.

Artiedako auzi hura, 1561ean, itzultzeko baliaturik eraman zen. 1569an Burgiko sorginkeriazko auzi berean ere salatutik izan zirenek euskaraz hutsan egin zituzten beren deklarazioak. Hau, gauza oso normala zen Nafarroan. Norbaitek esangoa du arango gazte hauek gaztekeraz ere bazekitela, baina eritzi hau ezta aski. Bi hizkuntzaren jabe direnak eskubide osoa dute (giza legez behinikpehin) nahi duten hizkuntza baliatzeko, zeren ez baita gutxiat adierazteko posibilitatea baldin badugu. Hau da, hizkuntzaren jatoriasunak, aberastasunak, ofizialtasunak eta gainerako itasun guztiak alde batera utziz, behar bezala menderatzen ez duen edo ahalmen gutiago duen hizkuntza epaitzea ezin ditzake zilegi izan, ezta salatuak borondate hutesez hala nahi duelako beste gabe bada ere. Salatuak hizkuntza hautatzeko eskubide osoa bere izan behar du gizarte demokratiko normal batean. Guri hain demokratiko iduritzen ez zaitzegin auzitegiak garai haietan hori egiten bazen, orain zergatik ez?

Florentzio Idoatek Institución "Príncipe de Viana"-ko Cuadernos de Etnología y Etnografía de Navarra

aldizkariaren 20. zenbakian Burgiko sorginkeriaz eman zituen agiritze gainera beste lan asko argitaratu ditu auzitegien euskaraz nola baliatzen ziren adierazten dutenak. Jose Ma. Rekondok Boletín de la R.S.V. de los Amigos del País aldizkarian Xabiergo Franzisko Santuaren hizkuntza egin zuen lan batean (1961. urtean), era hontako agiri askoren berri eman zituen, eta baita ere A. Irigarai adiskideak (Apat-Echebarne) **Una geografía diacrónica del euskara en Navarra** (1974) liburuan eman zituzten era hontako berriak.

Auzi kontuan, oroizten naizenetatik polietatik bat 1629an Leiren errotes eta fraileen artean sortu ziren iskanbiletakoa da. Erromesen arteik irten omen zen bat, donez, "ermitaño capón" zelakoa, eta erromeskide bati makila eske esan omen zion: "Indac onat maquil ori, nic adituodiat fraide hoc".

Iruñan bertan, Nafarroako Hospital Nagusian, bertara sartzen zirenei, 1563ko agiriak dituzten, bertako arautegi eta erregelaren berri ematean euskaraz ere agertu beharra zegoen. Gainera, 1608. urtean Trinitario ordeño fraileak bertan jartzea ukatu zuten, euskaraz etzekitelako.

Eskolak ekarri zuten, batez ere, euskararen galera, hezhuntza erdaraz aragiltzeaz, J.M. Rekondoren lanean ageri denez. Baina auzitegien ez zen diskriminaziorik. Gaur egun, Konstituzio berriaren 3. artikulua digu, dagoen bezala, euskararentzat oso harrizkugarria, zigorren kodigoa euskararen aurka jartzea ere posible denez. Ez dut uste hori gertatuko denik, baina harrizkua hori dago. Artikulu horiaz etatik gure politikariek noraino oharatu diren, baina Euskaltzaindiak bere garaien salatu zuten. Ikus orduan hariu zuten erabakia Euskeria (XXIV, 1979ko lehen zenbakia)ren 131. orrialdean) aldizkarian iragarria.

Lehenago denboretan, eskolaz aparte, arduraz begiratzen ziren hizkuntzaren arazoak. 1662. urtean Iruñean Unibertsitate sortzeko proiektuaren ere euskaraz kontuan hartu zen, eskola zerameten bide txarretik joan gabe, euskarari irakaskintzan bere tokia emanetz, hontaz ikerketak eginetza eta tribunalekoa izateko euskaraz zekiena izan zedin.

Berriz ere ardurats begiratu beharko ditugu jokabide horiek gure euskaraz baretua ikusterik nahi ez badugu. Zeren, inoiz, badirudi sorgin ihizari edo ez ote dabilzen.

JUAN SAN MARTIN

El juicio de faltas contra jóvenes navarros de "Euskal Herria Euskaraz" en la Audiencia de Pamplona el 14 de los corrientes, no ha sido un caso insólito en la historia de Navarra, como han apuntado algunos diarios; pero si ha sido una acusación sin precedentes, como es el hecho de utilizar euskara en sus declaraciones. Menos mal que no tenía encuadramiento en el Código Penal, pues de lo contrario, dicho juicio iba directamente contra la "Lingua Navarrorum", y ni qué decir contra los Derechos Humanos.

Se obró con bastante torpeza al llevar el asunto al juicio. Pues poco a poco que se repase la historia de Navarra, los procesos entre receptores vascongados y romanizados son copiosos, nunca fue un hecho delictivo el uso del vascuence y siempre supieron buscar soluciones correctas. En nuestro artículo reseñamos algunos casos de los siglos XVI y XVII que nos pueden valer como ejemplo.

En un proceso de Artieda, el año de 1561, tuvieron que valerse de traductores porque los invitados a comparecer ante el Juez sólo sabían vascuence. Alguno podrá alegar que los seis acusados de nuestros días sabían también castellano, pero esa

no es la cuestión, porque en todo lo que puede estar en mejores condiciones para declarar en una lengua y no en otra, y debe tener libertad de elección, aparte de que tiene perfecto derecho a identificarse con una comunidad lingüística y a un concepto de solidaridad con el mismo. Razón por la que se estipuló en 1563 en las Ordenanzas de las Instituciones del Hospital General de Navarra, en el mismo Pamplona, la lectura de las ordenanzas en castellano en romance, el que se eligiera en vascuence para que se aclarara en castellano, lo que ha de hacerse en cada uno" lo que ha de hacerse en 1608, a los frailes Trinitarios se les rogó la negativa para instalarse por no saber vascuence.

Del proceso de brujería en Berrogaitz (Valle de Roncal), llevado a cabo en 1569, Florentino Idoate nos da detalles en **Cuadernos de Etnología y Etnografía de Navarra**, número 20. Los que llevaban el proceso no creían en el castigo del proceso de los acusados. A causa de las torturas, en nuestro siglo, habría que preguntarse si no estaremos volviendo a la caza de brujas.

Pero uno de los pleitos más interesantes que se sostuvo con interés patético es el que se sostuvo en 1620 entre peregrinos de Lumbier y monjes de Leyre, en 1620, cuando el "ermitaño capón" fue llevado al fraile, diciendo: "Indac onat maquil ori, nic adituodiat fraide hoc" (daca acá ese palo que yo tengo tendré a estos frailes).

De otro orden son el tratamiento que se le daba al euskara en el proyecto de Universidad en Pamplona, en 1662; el nombramiento de un intérprete en Barasoain, en 1708; la petición del Cabildo de Pamplona al Emperador, en 1708, para nombrar Obispos vascongados, etc. Son datos muy elocuentes de la consideración a los vascongados y hoy no puede ser menos.

Aita Donostiaren preludeoak

Euskal musika maite dugunontzat berri on eta ezitatu du eman digu azken egunotan diska munduak: Aita Donostiaren Preludeoak agertu dira, ia osorik, eta orain arte zatika eta bitarteko zatikak ziren euskal melodiak hauek, badiugu azkenean diska eder batetan bilduak.

Hogetabat Preludeo idatzi zituen Aita Donostiak, 26urte zituelarik, 1912tik 1916 arte. Hauetatik hamasei ematen zaizkigu diska berri honetan, eta diska osatzeko, 1928an musikaturako **Menut Basque**. Donostiako Erviti Eixeak, 1913an hasita, eman zituen argitara **Preludeoak**, eta gero, Pariseko Maz Eschig Eixeak, 1930an eman zuten argitara **Menut Basquedak** lako hori. Baina edizio hauek agortuta zauden eta ez dira berriz azaldu Aita Jorge Riezu 1972an liburu eder batetan publikatu arte.

Zer dira Aita Donostiaren Preludeoak? Sarri askotan enz entzuten da —eta egia da enen ustez— Guridiren **Hamar Euskal Melodiak** eta Aita Donostiaren **Preludeoak** garai bateko musika herrikoieraren agerpenak direla,

gure euskal musika munduan zehar agurtzeko egerbiderik onena. Gure herriko musika adierazteko, behintzat, gehien erabili diren musika lanak dira, eta, bestalde, gure herriaren bihoztean eta izpiratuan zirikadarik gozoena egiten dituen melodiak. Aita Donostiak berak dienez, euskal arima nahi zuen Preludeo hauetan adierazi eta benetan lortu zuen nahi zuena. Bere barnean zentitzen zuen musika, bere izpiratuan kantari zen herria nahi zuen paperatu; bere barneko beharrez Aita Donostiak idaztea, eta hala egin zuen oraindik gazte zelarik, gaztetasuna ren adore eta amodio guztiarekin. Schumann eta Grieg, pianista eta erromantiko punterengok izan zituen —berak donez— Preludeoen gidari. Hau da, euskal musika Europako teknikekin.

Preludeo hauek idatzi berriak ziren lehendabiziz Madrilen entzuteria eman zirenean. 1916an, euskal pianista jator eta trebe batek jo zituen batzu, heuren artean oso entzuna izan den Oinaez orestia: Joakin Larregla, nafarra, izan zen lehendabiziz Preludeoak jo zituen pianista hori. Gero amaikatuak bider interpretatuak izan dira eta ez dago

euskal pianistarik noiz edo noiz Preludeoien bat jotzen ez duena.

Baina momentu honetan, diska hau medio delarik, etxean entzuteko era daukagu. Pilar Bilbao, bilbotiarra, egin du grabazioa. Badu neska gazte honek apaitzeko meriturik. Eixeak, Txiki-itxikiatik piano izan du Pila-rrak erezagutu ezagutu, ez da aperrik Pilar Irbururuen alaba eta. Hainbat sari irabazi ondoren, Sevillako Kontserbatorioan irabazi zuen, denbora gutxi dala, piano Katedra. Pianista trebea digu, bada, diska honen egilea. Baina teknika aldeitik meritu guztiak lortu badiu diska hau egikeran, ez muke nik ahaztu nahi bere euskal bihozte ere izuri duela pianoaren tekle-tan. Doitu herrikoiak, harmoniaren arteik hain garbi ateratez, badu meriturik aski. **Eta ene ustez Pilar Bilbao egin du lan eta ez txanxetako, oso serio baizik.**

Euskal musika etxean entzun nahi duenak, beharrezkoa du diska hau edukitea. Bai Aita Donostiaren lanik onenatarikoa delako eta diskan ematen zaigun berriak meriturik bidezkoa

delako. Euskal izpirituarentzat beharrezko eliku edo janaria baita.

Jose Antonio ARANA MARTUA
Para los que amamos la música vasca nos ha proporcionado recientemente el mundo del disco una novedad: han aparecido los Preludeos del Padre Donostia, casi completos, y si hasta ahora los conocíamos parcialmente y con dificultades de adquisición, ya los tenemos en un sólo disco. Veintiún Preludeos escribió el Padre Donostia, con 26 años desde 1912 a 1916. Dieciséis de éstos, completados con el Minuetto Vasco de 1928, se nos dan en este disco. La Casa Erviti de San Sebastián publicó las partituras de los Preludeos a partir de 1913 y después, Max Eschig, de París, publicó el Minuetto en 1930. Pero estas ediciones estaban agotadas hasta que el Padre Riezu las ha publicado de nuevo en 1972.

¿Qué son los Preludeos del Padre Donostia? Muchas veces se dice —y con razón a mi modesto entender— que las **Diez Melodías Vascaes** de Guridi y los **Preludeos** del Padre Donostia son la más fiel expresión de la

música nacionalista de aquella época. Son, al menos, las composiciones que más se han interpretado por el mundo. Nuestra música vasca, en su otro lado, las que llegan más lejos, son de nuestro pueblo. Como dice el mismo Padre Donostia, "ante estos Preludeos quisiera que el alma vasca, pasar al papel de la música cantada dentro de un espíritu". Afirma el mismo que en su época de juventud influyeron en él Schumann y Grieg. Tendría que decir que se trata de música con técnicas europeas de composición. Estos Preludeos, recitados y cantados fueron interpretados en 1916 por el mismo Padre Donostia en su primera vez en 1916 por el mismo Padre Donostia. Después se han publicado muchas veces y no ha habido un vasco que no los incluya en su colección. A este disco, podemos añadir el Minuetto de 1928, que también ha sido grabado. La pianista bilbaína Pilar Bilbao ha grabado el Minuetto en el piano del Conservatorio de Sevilla. Puesto toda su alma en esta grabación.

LIQUIDACION DE VIVIENDAS OPORTUNIDAD EN ANDOAIN!

Regalamos plaza de garaje a los compradores de las últimas 7 viviendas: vestíbulo, salón-comedor, 3 dormitorios dobles, baño, aseo y terraza. ¡Ahora con trastero y garaje!

PRECIO: 2.525.000 pesetas. PAGO: 2.275.000 en 20 años

URBITECNIA: C/ Hernani, 15 - San Sebastián
Teléfono: 42 46 48 y 42 20 75

SE VENDEN

Pisos, oficinas y garajes, independientemente, en Castellana de Erauso, 19, 21 y 23. Pueden ser utilizados en forma inmediata. Razón: Llamando a los teléfonos 46 24 27 y 28 11 16.

VIVIENDAS EN LASARTE

(Hipoteca concedida hasta 20 años) y BAJOS COMERCIALES, en nueva construcción, frente cocheras, totalmente exteriores, coladas, mera, 3 dormitorios, salón, baño, cocina equipada, placas y hornos eléctricos, portados, incluido trastero, posibilidad garaje. Venta directa con constructor. Facilidades de pago, condiciones a convenir.

Para ver llamar a IBERCONTA Tfno. 46 38 62